

Hyödyttömyyden harhoja

Kuluvan syksyn aikana tutkimuksen hyödyllisyyttä on vähätelty, kummasteltu, mutta myös reippaasti puolustettu. Tutkimusaiheiden kummeksunnan tai hyödyllisyyden perustelemisen takana näyttäisi olevan ajatus, että jokaisesta tutkimuksesta pitäisi koitua jokin kenelle hyvänsä välittömästi avautuva ”hyöty”. Käsitteen tarkempaa sisältöä ei yleensä avata. Ehkä ajatus on, että tuloksen on oltava mitattava. Tämä ei ole uutta eikä rajoitu tämän syksyn keskusteluihin, vaan rahoittajatkin saattavat vaatia samaa: kerro ennalta, miten tuloksesi tulevat hyödyttämään yhteiskuntaa. Mikäli tutkija tämän tietäisi, tulosten pitäisi olla tiedossa jo ennen tutkimukseen ryhtymistä. Jos taas tulokset tiedetään ennalta, tutkimusta ei kannata lainkaan tehdä, koska se ei luo uutta tietoa tai ymmärrystä. Tällä perusteella sitä ei kannata rahoittaa. Vaatimus hyödyn osoittamisesta johtaa oikeastaan siihen, ettei mitään tutkimusta kannata rahoittaa: joko se ei perustele hyödyllisyyttään ja on siten hyödytöntä tai jos perustelee, se on tarpeetonta.

Humanistiset tieteet ovat joutuneet erityisen paljon kyseenalaistamisen kohteiksi. Tätä on nähty aina silloin tällöin ennenkin. Suomalainen yhteiskunta kuuluu silti siihen joukkoon, jossa ihmistieteitä arvostetaan korkealle. Vaikka vastustajat voivat olla äänekkäitä, heitä on vähän, humanisteille tehdään yleensä runsaasti lahjoituksia niin meillä kuin muissakin kehittyneissä demokratioissa ja tutkijoiden tulokset ja ajatukset herättävät kiinnostusta. Vähiten ihmistieteellisiin aloihin panostetaan diktatuureissa ja monissa kehittyvissä talouksissa.

Epädemokraattisissa yhteiskunnissa on taipumus kokea humanistiset ja yhteiskunnalliset tutkimusalat uhkana järjestelmälle tai vähintäänkin päättäjille. Nämä alat tutkivat erilaisia ihmisiä, kulttuureita, yhteiskuntia ja järjestelmiä. Ne herättävät ajatuksia vaihtoehtoista. Se, mitä ympäröivä todellisuus tarjoaa, voidaan kyseenalaistaa. Kehittyvät taloudet puolestaan saattavat pyrkiä nopeaan nousuun ja ne panostavat selvästi eniten sellaisiin aloihin, jotka näyttäisivät tuottavan välitöntä hyötyä: kaupallisiin ja teknisiin. Panostus näkyy muun muassa siinä, millä aloilla ne menestyvät yliopistojen ranking-listoilla. Vertailussa menestymistä pidetään monin paikoin tärkeänä – ja mitattavana – indikaattorina siitä, mitä on saavutettu, ja päättäjät myös investoivat siihen, missä haluavat osoittaa onnistumistaan. Mittari on toki epätarkka, mutta antaa suuntaa. Kehittyneet länsimaat menestyvät tasaisemmin eri tutkimusaloilla ja monet loistavat humanistis-yhteiskunnallisilla aloilla siinä missä luonnontieteissä ja teknologiassakin.

Jos hetken maltaa keskittyä tarkastelemaan humanistis-yhteiskunnallisia aloja, huomaa, kuinka paljon niistä on koitunut hyötyä muille tutkimusaloille (perushumanisteilta esimerkiksi diskurssianalyysi ja etnografia), suorille sovelluksille (esim. kielentutkimukselta koneoppiminen, käännösohjelmien ja puhesyntetisaattorit) ja koko yhteiskunnalle. Kaikille on relevanttia pohtia elämän merkitystä, oikeusvaltion periaatteita tai itseään yhteiskunnan jäsenenä ja historiallisen ketjun osana. Valtava hyöty meille kaikille koituu siitä, että ihmisen luovuuden ja mielikuvituksen saavutukset taiteissa tuodaan kunkin oman luovuuden innoittajiksi. Se antaa avaimet ennalta-arvaamattomaan ajatteluun, uusiin visioihin ja viime kädessä myös innovaatioihin. Tätä ihmistieteet ovat tuottaneet ilman, että olisi ennalta tunnettu lopputulos tai ajateltu välitöntä hyötyä. Hyöty on tullut kaupanpäällisenä.

Professori Anna Mauranen
Suomalaisen Tiedeakatemian esimies

Tämä on Tiedeakatemian uuden blogin toinen kirjoitus. Blogin tarkoitus on keskustella asioista ja ilmiöistä tieteen ja yhteiskunnan rajapinnalla. Kirjoittajina ovat Tiedeakatemian hallituksen jäsenet ja muu jäsenistö sekä kutsutusti muut tieteen tekijät ja ystävät.